

Sepsiszéki Nagy Balázs

SZÉKELYFÖLD FALVAI
A XX. SZÁZAD VÉGÉN

IV. kötet

Marosszék, Aranyosszék

NAP KIADÓ

Kis-Nyárad mente

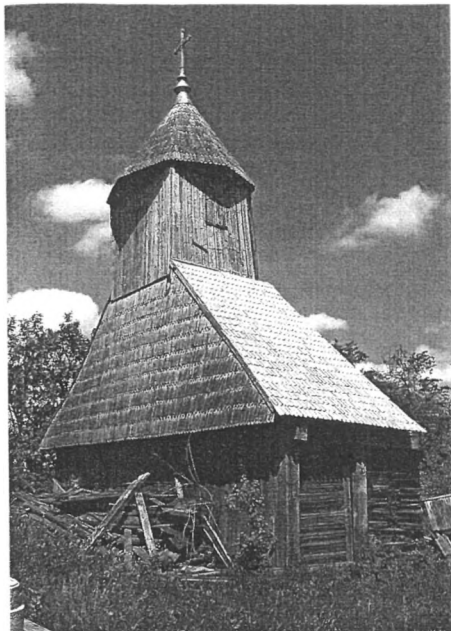
Mezőbánd

L: 3712; N: 1863 m., 1111 c., 738 r.; V: 2226 ref., 794 ort., 479 p., 116 r. kat., 25 g. kat., 23 adv., 4 un. 1 ö., 35 e., 9 vn.

A Marosszéki Mezőség legnagyobb községe a Marosvásárhelytől 24 km-re nyugatra fekvő Mezőbánd. Közigazgatásilag 12 település tartozik hozzá, a határából kivált Ördögölgy vagy Drekulyatelep, Marosest, Szénafű, Nagyvölgy, Hidegvölgy és Istentő, Mezőmadaras meg a területén kialakult Szénáság és Fekete, valamint Uraly, Száltelek és Mezőpete. Utóbbi falu nem tartozott a történeti Székelyföldre, ezért leírása hiányzik e kötetből.

A századok során több régi magyar falucska olvadt be a terjeszkedő Bándba, mint például Adósfalva, Kistelek, Egerháza, Rózsásfalva és Sűgőfalva. Egerházáról származott a 16. században élt Egerházi Képiró János mennyezet- és címerfestő. A mai címtárakból hiányzó, de még lakott külterületi tanyái az említettekén kívül Csükmőgy vagy Huruba és a Rózsás pad.

Mezőbánd közlekedési csomópontban fekszik, területén halad át a Marosvásárhelyet Kolozsvárral összekötő legrövidebb műút, és itt ágazik le a Komlód-patakavölgyében fekvő falvakat átszelő megyei út Radnót felé. Közlekedési szempontból Mezőség jellegzetessége az apró szőrványtelepüléseket is érintő, a tájegységet a megyeszékhellyel összekötő keskeny nyomtávú vasút, mely Bándon ágazik el Szászlekence, valamint Mezőméhes felé. Évtizedeken át ez a vasút jelentette e vidéken élőknek a városi munkahelyekre történő ingázás és a piacra járás lehetőségét. Sajnos veszteségességre hivatkozva az 1990-es évek második felében a vasúti közlekedést ezeken a vonalakon megszüntették. Ma a síneket sok helyen belepte a gyom, az egykor forgalmas állomásépületek kifosztva pusztulnak. A faluban terjedő hírek szerint a közeljövőben a Marosvásárhely–Bánd közötti szakasz felújítását és idegenforgalmi célokra való felhasználását tervezik.

Az ortodox harangláb

Alszeget és Felszeget a Vásárhelyi útra és Béke utcára tagoló Fő út választja el egymástól. A láthatóan és a lakosság által is számon tartottan gazdagabb Felszeg az Oldalalja utcára, Temető utcára, Mester utcára, Villa utcára, Iskola utcára, Uralyi utcára, Csorgó utcára, Kiserdőre, Harangláb vagy Kápolna utcára, Piacra, Malom utcára és Kapusi utcára tagolódik. Alszeg részei a Vasút utca, Munkás utca, Mezőgazdász utca, Dinnyés utca, Palló utca, Madarasi út, Gerebenesi út, Tavasz utca, Kozsba és a Homok utca. A belterület jellegzetességei az utcákat egymással összekötő gyalogátjárók, valamint a zsákutcák. A központban egy padokkal és sétánnyal ellátott

parkot alakítottak ki, melynek közepében *Iosif Hodoş* 1848–49-es szabadságharcos, akadémikus szobra látható. Három jó vízű csorgója van a településnek, ezek a Margit kút, a központi csorgó és a felszegi csorgó.

A *Kozsba* nevű (ez a szó itt a kémény füstterét jelenti) falurészt jórészt cigányok lakják. Faluszéli cigány telepek a Nagytelep és a Kistelep.

Etnikai szempontból ma még a magyarság számaránya a meghatározó, de egy évtized múlva már valószínűleg a cigányság lesz többségben. Községi viszonylatban a magyarság már a románokkal és a cigányokkal szemben kisebbségbe került, ezért lehetséges, hogy a polgármester román, s csak az alpolgármester magyar nemzetiségű. Népszámláláskor a cigányok egy része magyarnak vagy romának vallotta magát, ezért a hivatalos statisztikákban a lélekszámuk mintegy 150-200 fővel kevesebb, mint a valóságban. A faluban lakó, többnyire magyarul beszélő cigányság elkülönül a náluk jóval mostohább körülmények között élő, egymás között cigányul beszélő, *sátorosoknak* nevezett telepektől. Példa erre, hogy a faluból a szülei tiltása ellenére a Nagytelepre nemrég férjhez ment cigánylányt az apja kitagadta, s az anyja is csak a telep széléig megy, hogy időnként találkozzanak. Jellegetes cigány családnevek a Poczo, Puczi, Gritto, Fuli, Feri, Majlát és a Hajdú. Mindkét telepen magas a gyereklétszám és nagy a szegénység. A legnépesebb család tízgyerekes, de a 4-5 gyerek szinte átlagosnak mondható. Egy 15 évesen férjhez ment, ma 27 éves asszonyka már 7 gyermeket szült. A Nagytelepen csak néhány házba vezették be a villanyt, földgázzal egyetlen család főz. A legtöbb putri nejlonnal, kátránnyal vagy szalmával van fedve. Pár éve egy pünkösdista holland közösség néhány házat épített és cseréppel be is fedte őket, de a kedvezményezettek eladták a cserepet. A szintén hollandok által építettet közfürdő és a pünkösdista imaház még nem jutott ilyen sorsra.

Leggyakoribb magyar családnevek a Bartha, Szabó és a Nagy, népesebb román családok a

David és a Moldovan. Románok mindegyik utcában laknak.

Három temploma és egy harangtornya van a falunak. A felekezeti szempontból meghatározó református közösség templomának tornyán a következő felirat olvasható:

*Isten dicsőségére
az egyház község tagjainak buzgó
közreműködésével építetett
az 1883. 84. 85 ik években.*

*Lőrinczi János gondnokságának
9 és 10 ik évében.*

*Presbiterek: Nagy Károly, Nagy János,
id. Ráduly József, Szekeres Márton,
Szász Ferenc, Boldizsár Mihály,
Kis Ferencz, Szász Elek, Kis Péter,
Nagy L. Antal, Szabó Lajos, Ráczkői Lajos,
Bartha Mihály, Lőrinczi Gábor,
Rátoni Sándor idejében.*

*Építő mesterek:
Soos Pál Sófalvi József Császár Lajos
kőműves ács asztalos*

Bent a templomban, a szószék és a papi szék közötti falfelületen az Egerházi család genealógiája látható, melyet dr. Egerházi Sándor állított 2000. augusztus 20-án. A szószéktől balra a mezőmadarasi Szekeres család faliszőnyegbe mintázott címere van elhelyezve.

1992 óta Keresdi János az egyházközség lelkésze. Nyilvántartása szerint a gyülekezet lélekszáma évről évre apad, 2002-ben például 17 kereszteléssel szemben 35 temetés volt. A születések alacsony száma mellett az elköltözések is apasztják a magyarok számát. Az 1990-es évek elején ugyan megtorpant az elvándorlás, sőt hazaköltözések is voltak, a munkalehetőség hiánya miatt továbbra is sokan elkényszerülnek a szülőfaluból. 1996-ban például 19 személy jelentkezett ki az egyházközségből, 1998-ban heten Magyarországra és egy személy Bécsbe települtek át; 1999-ben ketten Magyarországra, ketten Kanadába és egyvalaki Svájcba távozott. Vannak kint bándi

Nagyvásár

magyarok az Amerikai Egyesült Államokban és Spanyolországban is.

Az egyházközségen belül nőszövetség és ifjúsági csoport tevékenykedik. Bándon öt alkalommal szerveztek egyházi kórustalálkozót, de az énekkar vezető hiányában jelenleg nem működik. Újjászervezését a lelkész sürgeti. A gyülekezeti terem a parókia garázsa fölött van kialakítva. Ezt a közösségi épületet az angliai testvérkapcsolat (Cavenaut – Norwich külvárosa) révén sikerült felépíteni. Magyarországról az egyházközség egy autóbust kapott ajándékba, mellyel nyaranta a gyerekeket viszik kirándulni, valamint moldvai csángó gyerekeket hoznak Maros megyébe nyaralni.

A Fejér megyei Mányhoz nemcsak egyházi, hanem hivatalosított testvértelepülési viszony is fűzi a falu lakóit.

Az ortodox felekezetnek is helyben lakó papja van. A régi ortodox templomnak csak az újrászindelyezett tornya áll, körülötte temető van. A most használt, Mihály és Gábor őran-

gyalok oltalmába ajánlott román templomot 1905-ben görög katolikusok építették, csak 1948 után került az ortodox egyház tulajdonába.

A római katolikus templom védőszentje Szent István, búcsúját a kis közösség minden évben megtartja. Korábban a lelkész az anyaegyháznak számító Mezősámsondról járt át, de már több mint egy évtizede ott sincs helyben lakó pap. Havonta egyszer a remeteszegi plébános tart misét. A templom szomszédságában plébániaépület áll, benne legutóbb 1996 és 2000 között egy hitoktató házaspár lakott. Az épületben hittanórákat és ifjúsági esteket tartanak.

Mezőbándnak a térségben betöltött meghatározó szerepét jelzi az is, hogy itt 1963-ban líceumot létesítettek, mely 1974-ig állt fenn, majd 1990-ig 10 osztályos iskolaként működött. Ekkor újraindult a líceumi oktatás, először mezőgazdasági, majd matematika–fizika és biológia szakokkal. A középiskolai tagozat

A cigánytelepen

megszűnően van, jelenleg két végzős (egy magyar és egy román), valamint egy-egy vegyes nemzetiségű és tannyelvű X. és XI. osztállyal, összesen 52 fős tanulólétszámmal működik.

Az iskola I–IV. osztályaiba 227 gyerek van beírva, közülük 97-en a magyar és 130-an a román tagozatra járnak. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a román tagozat azért népe-sebb, mint a magyar, mert itt 74 gyerekkel négy cigány osztály is működik. Ezekben az osztályokban szakképzett tanítók cigány nyelvet (romanes) is tanítanak. A magyar tannyelvű osztályokba átlagosan 2-3 cigány gyerek jár.

Az V–VIII. osztályosok száma 231, közülük 104-en a román tagozatra, 36-an a két cigány osztályba és 91-en a magyar tagozatra járnak. A 46 fős tanterület tagjainak többsége szak-képzett, az ingázó tanárok és tanítók száma 16. Nagy hiányosságnak tartom, hogy egy ilyen, magyar szempontból lassan szórványhelyzetbe

kerülő falu iskolájában éppen magyar szakos tanár nincs, a magyar nyelvet és irodalmat egy tanító oktatja.

Az iskolának van tornaterme és sportpályája, a diákok főként atlétikában, kézilabdában és futballban jeleskednek. A magyar tagozaton népitáncsoport működik, irodalmi kör viszont csak a románon. A fizikatanár fotókört irányít.

A gyereklétszámból a település várható demográfiai állapotára lehet következtetni, ezért érdemesnek tartom az óvodások számának közlését is. A külön épületben működő óvoda három csoporttal (két magyar és egy román) működik. Az óvodaköteles román és cigány gyerekek száma 142, de közülük csak 40 román gyereket járatnak. Ugyanígy a faluban lakó, a magyarsághoz húzó cigány családok óvodás korú gyerekeinek a száma 80, de csak 57-en járnak rendszeresen óvodába. Igazgatói nyilvántartás szerint a 2003/2004-es tanévet 11 román, 20

cigány és 20 magyar hét éves kiskisoklás kellene megkezdje. Az óvodába nem járt hatesztendő cigány gyerekekből egy 24 fős osztályt is indítanak. Így az első osztályok között 2 cigány, 1 román és 1 magyar lesz.

Foglalkozás terén a földművelést és állattartást kiegészíti a városi munkahelyekre történő ingázás, valamint a helyi vállalatoknál és vállalkozásoknál való kenyérkereseti lehetőség. Településen kívüli munkahelyekre, főként a marosvásárhelyi vegyi kombináthoz és a názánfalvi Bența céghez mintegy 100-120 ember jár dolgozni. Helyi munkalehetőséget kínál a volt téesz területén létesült, 70 személyt foglalkoztató bútorgyár, a volt mezőgazdasági gépállomás egyik épületében berendezett varroda két váltásban 80 főt foglalkoztat, a Pig Band vágóhid 15 alkalmazottal működik. Mezőbánd határában, főként Szénafű környékén jelentős a gázkutat száma, s a községközpontban egy gázsűrítő állomás is működik, amely 24 embernek jelent munkahelyet. Jó pár embernek egy sertéshizlaldát működtető és földműveléssel is foglalkozó vállalkozás biztosít munkalehetőséget.

Községi szinten 131 traktort és 20 kombájnt tartanak számon. A téesz felszámolása óta mindenki egyénileg gazdálkodik. Általánossá vált, hogy a földdel nem rendelkező cigány családok a termés harmadáért *törökbúzával* vagy répával bevetett területeket vesznek ki részes művelésre. 2002 végén Bándon 1205 szarvasmarhát, 2117 juhot és 250 lovat tartottak. A közös csordába naponta mintegy 300 tehenet hajtának ki, a gazdák többsége télen-nyáron bent tartja a jószágait.

Kisebb ipari létesítmények: 2 *műmalom*, 4 *kalapácsmalom*, 2 pékség, 2 olajprés (egyik hidegen, a másik melegen sajtoló) és egy gyapjűfésűde. A faluban tevékenykednek asztalosok, szabók, varrónők, cipészek, kovácsok, kőművesek, ácsok, mezőgazdasági gépjavitók, virágkötők, és fafaragók. Puskás Kiss Ernőt és Szép Attilát kiváló fafaragókként (bútor és szobor) tartják számon, Bányai Dániel asztalos-fafaragó elsősorban a citeráiról ismert.

1969 óta több mint 70 citerát készített, az ő hangszereit használták a híres bándi citerazenakar tagjai is.

Egy benzinkút, egy gumijavitó-műhely és egy fodrászat, egy tévéjavító-műhely és egy fénymásoló is van a településen. A kereskedelmi hálózat 8 vegyesüzletből, 1 kenyérüzletből, 8 kocsmából, 1 vendéglőből és 1 építőanyag-lerakatból áll.

A helyi infrastruktúrát a földgázvezeték, egy digitális központra szerelt telefonhálózat és a kábeltévé-hálózat jelenti. Száltelek és Hidegvölgy kivételével a földgáz a község összes településére be van vezetve, ivóvízhálózat viszont sehol sincs. A községközpontban van posta, *CEC-fiók*, hitelszövetkezet, könyvtár, orvosi, fogorvosi és állatorvosi rendelő. A két családorvos és az állatorvos a faluban lakik, a két fogorvos Vásárhelyről jár ki rendelni. Egy gyógyszerártnak köszönhetően a betegek az orvosok által felírt gyógyszereket helyben is megvásárolhatják.

A falunak a megyei bajnokságokon részt vevő futballcsapata és havi rendszerességgel gyakorlatozó önkéntes tűzoltótestülete van.

A művelődési házat a református egyház építtette 1936-ban, most az épület visszaigénylés alatt áll. Ebben az épületben főként a magyarok és a cigányok rendeznek bálákat. Hagyománya van a farsangi, nőnap, húsvéti, pünkösdi, szüreti, *reguta*-, RMDSZ-, karácsonyi és a szilveszteri bálóknak. Ősszel a Komlód-Egerházi Néptáncgyűttes szokott gyöngykoszorú-talál-

Szabó Balázs

Fő az ebéd

kozót szervezni. Ezt a Simó Aladár tanár által az 1980-as évek elején önképzőkörként indított együttest Böjte Zoltán és felesége, Judit vezetik nagy lelkesedéssel. Jelenleg az együttes egy 50 tagú haladó csoportból és egy 35-40 fős kezdő csoportból áll. Az évenkénti 25-30 fellépést vállaló együttes a kiszállásait jórészt önerőből, a táncosok szüleinek anyagi áldozatvállalásával valósítja meg. Az eddigi erdélyi, magyarországi és felvidéki szereplésekről oklevelek sokasága tanúskodik. Egy megyei „Ki mit tud?” vetélkedőkön elért első helyezést mellett a legfőbb elismerést az állandó meghívások jelentik. Az

együttes repertoárjában a helyi táncrend mellett Nyárad menti és sárpataki táncok szerepelnek.

Egy hagyományörző néptánc csoport a románság körében is működik.

Az esztendő ünnepi népszokásai közül említést érdemel a magyarok által gyakorolt *karácsonyi kántálás* és az újévi *csattogatás*, azaz ostorpattogatással és zajkeltéssel történő újévköszönés. Utóbbi szokást pénzszerzés céljából a cigányok is átvették. A *karácsonyi kolindálás* és az *újévköszöntés* hagyományát a helybeli románok is őrzik.

Háborús hőseik emlékére a magyarok és a románok külön emlékműveket állítottak. A magyarok székely címerrel díszített, 165 áldozatra figyelmeztető emlékműve a református templom kertjében található. Ugyanitt a honfoglalás 1100. évfordulója alkalmából faragott kopjafát avattak. Az ortodox templom kertjében lévő I. és II. világháborús emlékműre 96 hősi halott nevét vésték.

Mezőbánd déli határában, az Omlás nevű dűlőben árvalányhaj nő. Erről a magaslatról gyönyörű kilátás nyílik a falura, Mezőkapusra, Iklandra és Hidegvölgyre.

2003. május

Mezőmadaras

L: 1311; N: 1060 m., 171 c., 80 r.; V: 1030 ref., 241 ort., 15 r. kat., 2 g. kat., 7 adv., 4 p., 1 un., 11 e.

Mezőbánd község északkeleti faluja a Maros és Komlód-pataka közötti domb ságnak is nevet adó Mezőmadaras. A 18 km-re fekvő Marosvásárhelyről ide Mezőpaniton és Harcón át lehet a legkönnyebben eljutni. A helybeliek főként erre járnak, és a délutáni autóbusz is ezen az útvonalon közlekedik. Madaras az egykori Marosszék legjelentősebb falui közé tartozott, lakosainak száma a 19. század végén 2000 fő feletti volt.

Közigazgatási alárendeltsége és népességszámának csökkenése miatt a térségben betöltött meghatározó szerepe már a múlté. Lakosaiban egyre erősödik a Mezőbándtól való elszakadás iránti igény.

Madaras földbirtokosai az iktári Bethlenek, majd a Pataky és az Orbán család voltak. A Pataky-kúriát az 1930-as években bontották le, és anyagát az iskola javára fordították. A Bethlen-Orbán-udvarház elhagyatottan és kifosztva

a fiatalok számának csökkenése miatt. Farsang idején kedden és csütörtökön este *maszkurák* járnak végig a céheket. A menyasszonyok, vőlegénynek és betyárnak felöltözött legényeket vőfélyek kéreztetik be a házakba, és velük együtt egy hamubotos is benyomul a szobába, aki az asszonyokat veri, ha azok nem énekelnek. A karácsonyi *kántálás* és az *aprószente- kelés* hagyományát főként a gyerekek őrzik. Él még a *húsvéti határkerülés* szokása, ilyenkor

a határra áldást kérők a virágvasárnapi *szen- telt pálmából* (barkából) visznek magukkal, és gonoszúzó céllal három különböző helyen elássák.

2003. szeptember

1 *Válogatás Petres Kálmán verseiből.* In: Szabó György (szerk.), 1997. 25.

2 Szabó György (szerk.), 1997.

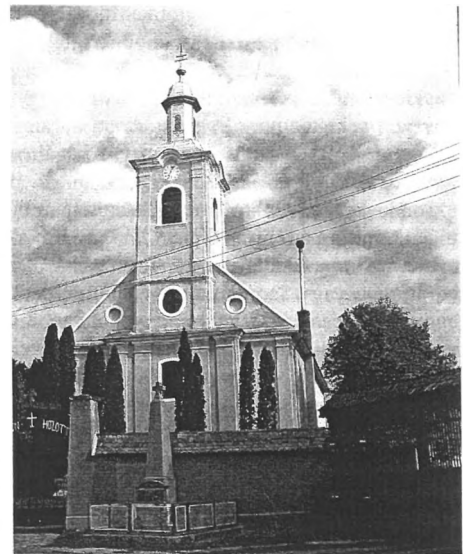
Nyárádremete

L: 1739; N: 1584 m., 135 c., 20 r.; V: 1521 r. kat., 84 ref., 84 p., 16 ort., 11 adv., 9 un., 2 g. kat., 12 e.

„Remete ősidők óta erdőkitermelő, földművelő és állattenyésztő község volt. Koronként a kőkitermelés is segítette a nép megélhetését. A falu északi részét még ma is körülölelő erdőségekben valószínűleg a népvándorlás korából fennmaradt vármaradványok a falu igen régi múltjára utalnak. A dűlömnevezésekből arra lehet következtetni, hogy az erdők öve lenyúlt a falu nyugati határáig. Cserealjja nevet viseli például egy olyan dűlő, ahol a messzi környéken nem lehet látni egyetlen szál tölgyfát sem. Az erdők kiirtásával párhuzamosan az igen gyér lakosság egyre szaporodott. Újabb és újabb fás területeket irtottak ki. Ha ma a falu alsó szélénél felmegyünk egy kétszintes ház erkélyére, elénk tárul a falu egész élettere a bekecsi úttól a Szakadát-patakig, a Kurta-pataktól az 1777 m magas Mezőhavasig.”¹

Birtók Kovács Ferenc

A Felső-Nyárád menti, többségében római katolikusok által lakott „Szentföld” legnépesebb települése Nyárádremete. Közigazgatásilag hozzá tartozik Nyárádköszvényes, Deményháza, Mikháza és Vármező. Belterületi részei: Alszeg, Felszeg, Döngő, Agyagas, Kandia köz, Turóczi köz (régiben Dombhát utca), Temető köz vagy Erős köz, Falu útja és Karácsony mezeje (a falu Köszvényes felé eső vége). Területén ömle- nek a Nyárádba jobb oldalról a Sáros-, Vityal-

A római katolikus templom

Kőrös- és a Kurta-patakok, bal oldali mellékvizek a Füzes- és a Kecskés- vagy a Bartus-patakok. A településkép meghatározói a közel száz faragott gyalogkapu és *galambbúgos* nagykapu. Ezek közül legszebb a plébánia oszlo-

pos-festett nagykapuja, melyet Kadicsfalvi Kovács Benedek állított 1901-ben. A Fő úti menti nagykapuk és felirataik – *Házat mindennütt találsz, de hazát csak itthon!*; *Ember küzdj és bízva bízzál!* – a szülőföldhöz való ragaszkodás jelképei.

Nyárádremete lakosainak száma 1956-ban 2110 fő volt, azóta folyamatos apadás tapasztalható. Jellegetes helyi magyar családnevek a Nyulas, Kakucs, Székely, Sófalvi, Vass, Szántó, Kacsó, Nagy, Kovács, Kiss, Katona, Főrika, Fodor, Fogarasi, Koszta, Máté, Moldvai, Moldován, Hajdú, Jánosy, Karácsonyi, Balogh, Ács, Birtók.²

A lakosság etnikai összetételére vonatkozóan a népszámlálási adatok nem pontosak, ugyanis a cigányok száma a bevallottnál jóval több. Tanácsai nyilvántartás szerint a faluban élő cigányság lélekszáma 410 fő, közülük 319-en a *házi*, 91-en a *sátoros* réteghez tartoznak. A két csoport térben elkülönül egymástól, és összeházasodás sincs közöttük. A házi cigány családok többsége az Agyagasi utca végében lakik, eredeti foglalkozásuk a kosár- és seprűkötés, a fakanálkészítés és a teknővájás volt, innen a körükben legelterjedtebb családnév, a Kalányos. Ma fő foglalkozásuk a seprűkötés és a nyári mezőgazdasági napszámosmunkák, közülük többen rendszeresen Magyarországra járnak kereskedni. Néhány család földet vásárolt, és kicsiben gazdálkodik. Szociális helyzetüket érzékelteti, hogy a 74 családból négynek van személygépkocsija, hétnek faragott kapuja, és tíz család fizet elő a kábeltelevízióra. A falu 208 szociális támogatásban részesülő családjából 105 az agyagasi cigányok közül kerül ki. Érdekes módon e közösség tagjai román ajkúak, ugyanakkor a népszámlálás alkalmával legtöbben magyar nemzetiségűeknek vallják magukat. A románajkúság magyarázata lehet, hogy elődeik a 19. század folyamán görgényvölgyi görög katolikus román falvakból kerültek ide.

A sátorosok eredeti lakhelye a Kőrös-patak bal partján volt, innen rajzottak ki a Köhéri útra, két család pedig a Köszvényes felől jövő megyei útra. Eredeti foglalkozásuk a patkoló-

Utcarészlet

kovács-mesterség és a rézművesség, emellett napjainkban a bádoggosságot és a hegesztésen alapuló, úgynevezett hidegkovács-mesterséget is gyakorolják. Családneveik a Dilimán és a Rupa.³ Annak ellenére, hogy a sátorosok között kovácsok és rézművesek is vannak, s körükből többen köztudottan valutaüzérkedéssel foglalkoznak, ez a közösség szinte teljességében igényli a szociális támogatást.

Remete római katolikus temploma a 19. század első negyedében épült. A hívek adakozó készségéből és a rendelkezésre állott erdővagyon tervszerű értékesítéséből megvalósult építkezés fő előmozdítója dr. *Nyulas Ferenc*, Erdély akkori főorvosa volt. A templom berendezési tárgyai közül legértékesebb a főoltár 15. századi feszülete, melynek eredetére vonatkozóan két vélemény is van: egyik szerint a marosvásárhelyi barátok templomából (a mai református vártemplom) a reformációkor került az azóta elpusztult vármezői pálos szerzetesek kápolnájába, majd a remetei temetőkápolnába, végül a templomba; a másik szerint a gyulafehérvári trinitárius (betegápolással, majd missziós munkával foglalkozó szerzetes rendi) templomból 1783-ban, az oltárral együtt került Remetére.⁴

A falu legrégebbi egyházi épülete a temetői Szent Fülöp és Jakab kápolna, melynek meglétéről már 1649-ből van adat.⁵

Szabó Sándor plébános 2000 óta szolgál Remetén, és ő látja el a vármezői katolikusokat is. Ittléte óta többször temet, mint ahányszor keresztel, idén például a 13 kereszteléssel (9

Kőfaragók (a Székely család)

cigány) szemben 16 temetés (2 cigány) volt. Az egyházközségen belül 15 *rózsafüzér-társulat*, háromféle lelkiségi csoport (Szeretetláng, Szepültelen fogantatás családja és Irgalmas Jézus családja), valamint szociális tevékenységet kifejtő nőegylet tevékenykedik. Huszonhat család részvételével *Kolping-család-szervezet* is alakult. Nyaranta hetekre megelevenedik a plébánia udvara, ugyanis az 1993–94-ben épült 40 férőhelyes ifjúsági ház táboroknak ad otthont.

Nagy ünnepe a falunak az áldozócsütörtöki templombúcsú. Erre a szomszéd falvakból nem jönnek kereszttel, de innen Csíksomlyóra minden pünkösdkor legalább 150-en zárandokolnak el, a hívek egy csoportja külön templomi zászló alatt hagyományosan gyalog. Húsvétkor a határkerülők hajnali 5 órakor indulnak áldást kérni a határra. Évente a határnak 1/4 részét járják be, és négyévente a két falu határán a köszvényesi csoporttal találkoznak. A határkerülők kint a mezőn tüzet gyújtanak, és ott fogyasztják el a reggelijüket. Reggel 9 órára

érnek vissza a templomhoz, ahol külön nekik tartott misén vesznek részt. A *búzaszentelés* is a mezőn, egy a belterülethez közeli dűlőben történik.

Református szempontból ez a vidék szóránynak számít. Remete és Köszvényes között, az országútól északra található a református templom és gyülekezeti ház. Ez a korszerű, vendégszobákkal is ellátott épület Gecző András tiszteletes idején, svájci segítséggel épült, felszentelése 1999-ben volt. Istentiszteletet benne minden második vasárnap a csíkfalvi lelkész tart.

Az imaházat fenntartó pünkösdista közösség lélekszáma a népszámláláskor bevallottnál több. Ez a felekezet kizárólag cigány lakosokból áll.

Remete általános iskolája 1999 óta dr. Nyulás Ferenc nevét viseli. A névadó ünnepség alkalmával az épület homlokzatán egy emléktáblát helyeztek el, melynek felirata a következő:

*Iskolánk
Erdély nagy tudósa,
falunk szülőtte
Dr. Nyulás Ferenc
1758–1808
nyelvújító, orvos, vegyész
nevét viseli.
1999. június 11.*

A központi iskolaépület régi szárnya 1904-ben, Majlát Károly Gusztáv püspök idejében, az új szárny 1962–63-ban épült. Jelenleg az épület helyi költségvetésből történő korszerűsítése (ablakcserék, a folyosó padlójának csempézése) zajlik. Az intézmény élén a 40 esztendeje itt tanító Lakó Árpád áll. A 2003/2004-es tanévben az iskolába összesen 236 tanulót írtak be, közülük 126-ot az alsó, 110-et a felső tagozatra. Mindkét tagozaton magyar nyelven történik az oktatás, az óvodába nem járatott cigány gyerekeket (90 tanuló) külön osztályokban oktatják. A 7 helyben lakó tanító közül kettőnek nincs szakképesítése, a

15 tanárból is kéttő szakképzetlen, és mind-egyik a faluban lakik.

A négycsoportos óvoda 65 fős gyereklét-számmal működik, a cigány gyerekek közül rendszeresen csak hármat járatnak. Mind a négy óvónő szakképzett és helybeli.

Az iskolának jól felszerelt informatika-laboratóriuma van, melynek köszönhetően az itt tanuló gyerekek elsajátíthatják a számítástechnika alapjait. A jövőbe látó lelkes pedagógusoknak köszönhetően az intézmény falai között környezetvédelmi kör is működik.

A nyolc osztály elvégzése után a „kis érettségi” (képességvizsgát) letevő diákoknak mintegy 65-70%-a tanul tovább marosvásárhelyi, székelyudvarhelyi, szovátai és nyárádszeredai középiskolákban. Jelenleg a községből több mint tíz fiatal egyetemista.

Remete magyarországi testvértelepülése a Csongrád megyei Mártély. E kapcsolat révén a két település iskolái között rendszeresek a gyerekcserék.

Foglalkozás terén a fafeldolgozás és az állattartás a meghatározó. A község legjelentősebb ipari létesítménye a helybeliek által csak „fakanálgárnak” nevezett, 160 személyt foglalkoztató fafeldolgozó üzem, amely egy nagyobb gátert és fakanálgárt részleget működtet. Ezen kívül a településen még két magángáter üzemel. Egy helybeli vállalkozó nemrég varrodát létesített, melynek már 22 alkalmazottja van, és további bővítést tervez.

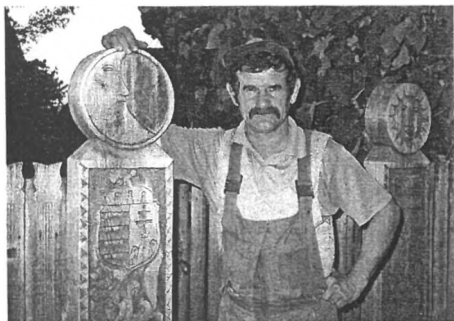
A 2002. évi állatösszeírás alkalmával a faluban 376 szarvasmarhát, 318 lovat és 629 juhot vettek számba. A lovak jelentős száma jelzi, hogy az *erdölés* és a fafuvarozás ma is fontos foglalkozási ágazat. Sok a kettes fogat, és a lovak többsége hidegvérű, nehéz állat. Méhészkedéssel öten foglalkoznak. A faluban nyilvántartott traktorok száma 22, kombájnya 5, cséplőgépe 3 gazdának van.

Mesterember tekintetében Remete a szomszédos falvaknál jobb helyzetben van. Ácsból és kőművesből van a legtöbb, rajtuk kívül a kézműves réteget asztalosok, kőfaragók és sírkőkészítők, 2 cigány kovács, 2 rézműves

(Rupa Lajos és fia), egy nyugdíjas cipész, egy már csak javítgatásokat vállaló idős kádár, két fodrász, egy fényképész és egy koszorúkészítő jelentik. Cégtáblák jelzik, hogy a faluban egy autójavító- és egy gumijavító-műhely is működik. Hivatalosan bejegyzett pálinkafőzde nincs, de kisüst legalább minden tizedik háznál van.

Jánosi László, Koszta Imre és Lukács Ferenc régi kőfaragómesterek voltak, tőlük tanulta meg id. Székely András (1935) e mesterséget. Fél évszázadon át faragott a környék falvaiba *kapuzábékat* és a temetőbe időtálló sírköveket. Tudását átadta fiának és unokájának, ők azonban már ritkán faragnak, inkább mozaik sírokat, erkélyoszlopokat és kerítéslapokat készítenek. Ifj. Székely András főúti menti kapuja cégérnek is beillik, ennek zábjára a mester egy 10 forintosról másolta át a magyar államcímet. Megrendelői köre első sorban a Felső-Nyárad mente falvaiból kerül ki, emellett Sövidékre is szép számban jutnak el munkái. Fancsali Imre sírkőkészítő/műhelyének ugyancsak kiterjedt vonzáskörzete van, ő márványlapvágással is foglalkozik.

Az államosítás előtt a férfiak jelentős része szerszámfa és szekérralkatrész készítésével foglalkozott, a löcsöket, fentöket, *oldalrudakat* és *tézsolarudakat* a környék kerekeseinek és szekérrkészítőinek adták el. Mára ezeket a mesterségeket kiszorították a fémvázás és gumikerekű szekerek, de azért a famunkákhoz még mindig sokan értenek. Remetén a kapufaragást Faluvégi József állatorvos ösztönzésére Túróczi Lajos szekérrkészítő és ácsmester honosította meg az 1970-es évek elején. Ma ezt a faluszépitő mesterséget Nyulas D. István (Picula) és Székely István (Kerekes) űzi. Előbbi asztalosként kezdte pályafutását, majd Venczel Lajos plébános biztatására kezdett el faragni az 1980-as években. Kezdetben templomi tárgyakat készített, majd kapukat, fejfákat és dísz tárgyakat kezdett faragni. Nyilvántartása szerint eddig 53 kapu került ki a műhelyéből, ezek közül 5 *galambbúgos* nagykapu, a többi gyalogkapu. Vass Lóránt a miniatűr faragászat

Nyulas D. István kőfaragó

szenvedélyének hódol, türeleművegei csodálatra készítetik az érdeklődőket.

Kereskedelmi egységből nincs hiány, a közellátást 5 vegyesüzlet, 8 kocsmá meg bár, egy zöldség-gyümölcs üzlet és egy virágüzlet biztosítja. A déli faluszélen egy panzió működik. A bekecsaljai táj turisztikai vonzerejét felismerve eddig három család rendezkedett be fizető vendégfogadásra. A település infrastruktúrájához hozzátartozik egy digitális központú telefonhálózat és egy kábeltévé-hálózat.

Annak ellenére, hogy a pedagógusok többsége helybeli, rendszeres közművelődési tevékenységről nem tudok beszámolni. A műkedvelő színjátszók általában a húsvéti bál előtt mutatnak be új műsort. Hagyománya van a farsangi *kosaras bálnak*, valamint a búcsús, a szüreti és a karácsonyi bálnak. A *reguták* által szervezett szüreti mulatságot, lovas, szekeres, zenés felvonulás előzi meg. Két évtizede minden évben megtartják az ötvenévesek találkozóját. Ezt a rendezvényt elsőként az 1934-ben születettek szervezték meg.

Remetén két köztéri emlékmű látható. Egyik a Fő út mentén, a központi autóbuszmegálló közelében lévő millenniumi koronás emlékoszlop, melyet Magyarország ezeréves fennállásának emlékére emeltek 1896-ban. Ezen az emlékművön szerepel még az 1918-as és az 1940-es évszám, egy fehér márványtáblán pedig az „1100 éve itt vagyunk” felirat olvasható. Háborús hősei emlékére a falu

népe a templom toronybejárójában helyezte el emléktáblákat. Az első világháborúban 95, a másodikban 52 helybeli férfi esett el. A templom előtti terecskén lévő emlékkeresztet a *kepeme* megváltást kezdeményező Salomon Endre plébános emlékére állította a falu 1998-ban. Ennek alapja az egykori országzászló-talapat címeres-feliratos köve. A történelmi időköt idéző alapkőre a „Felszabadításunk emlékére, 1940 szeptember” feliratot vészték.

Birtók Kovács Ferenc nyugalmazott jogász a falu monográfiájának írója. Ízes nyelven megírt, adatokban gazdag könyve apró részletekre kitérően Remete és a szomszédos Vármező múltját és életét mutatja be. A már általam idézett monográfián kívül *Feri bácsi* önéletrajzi jegyzeteit is kötetbe foglalta *Aládúcolt élet, tilalmas ösvények* címmel.⁶ A szerző pedagógus feleségével, Lenke nénnel egy különleges házban él, melyet Kovács Imre építtetett 1847-ben. Ennek a tágas épületnek az egyedisége nem az építészeti stílusában rejlik, hanem abban, hogy a Székelyföldet elsőként bejáró Orbán Balázs megszállt benne, és házigazdája kalauzolásával innen kiindulva járta be a környéket.

Feri bácsi és Lenke néni

Hegyi Mária családregényével vitte be szülőfalujának nevét a szépirodalomba. A nyugdíjas tanárnő jelenleg a méltatlanul elfeledett *Teleky Dezső* (1879–1953) néptanító, költő kéziratban maradt hagyatékát rendezzi. A következő idézet a *Gondolatok szárnyán* című Teleky-versből való:

*A múlt ne kísértsen, csak óva intsen:
Népszerezet nélkül magyar élet nincsen!*

2003. október

- 1 Dr. Birtók Kovács Ferenc, 2003. 8.
- 2 A családnevek részletes számbavételét lásd: Dr. Birtók Kovács Ferenc, 2003. 166.
- 3 U.ő.: 51.
- 4 Vofkori László, 1998. I. 221.; Dr. Birtók Kovács Ferenc, 2003. 22–23.
- 5 Lestyán Ferenc, 2000. I. 468.
- 6 Dr. Birtók Kovács Ferenc, 2004

Nyárádköszvényes

L: 872; N: 837 m., 33 c., 2 r.; V: 756 r. kt., 34 ref., 5 p., 2 un., 5 ort., 47 e., 23 vn.

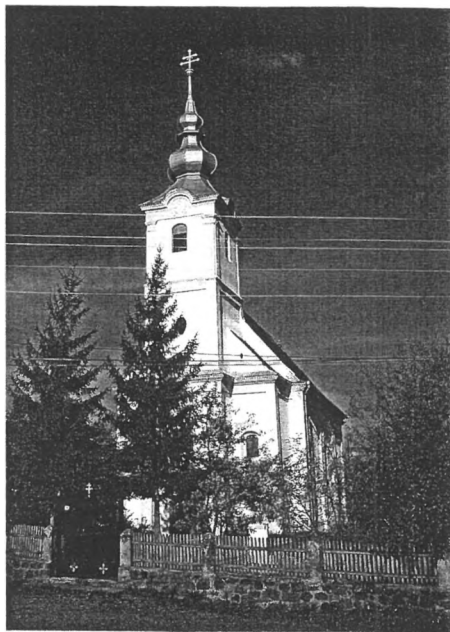
Remete délnyugati szomszédja a Nyárád két partján fekvő Köszvényes. Központja a kultúrház előtti Piac tér, belterületének további részei: Ácsok utcája, Csereszeg, Alszeg, Malom utca, Felszeg és a Folyó túloldalán lévő Döngő.

A hivatalos népszámlálási adatokból nem derül ki, hogy a helybeli cigányság lélekszáma 270 fő körüli. A Rafi nevű *sátoros* cigány család magyar anyanyelvű., de a cigányok többsége cigányul beszél. A *házi cigányok* körében a Kalányos, Nyerges, Koskodár, Pintyi és a Tódor vezetéknevek a legelterjedtebbek. Jellemző helyi magyar családnevek: a Kovács, Erdélyi, Bakó, Kajcsa, Lőrinczi, Vizeli, Bereczki, Sebesi és a Kulcsár.

Köszvényesen óvoda és I–VIII. osztályos iskola működik. Az iskola utca felőli homlokzatán elhelyezett emléktáblán a következő felirat olvasható:

*A vallásos és hazafias nevelés
előmozdítására építtette
Székhelyi gróf
Majláth G. Károly Erd. Püspök
a hitközség közreműködésével
az úrnak 1905-ik évében.*

A 2003/2004-es tanévben az óvoda két csoportjába 40, az I–IV. osztályokba 63, a felső

A római katolikus templom

Mikháza

L: 612; N: 504 m., 107 r., 1 n.; V: 460 r. kat., 106 ort., 29 ref., 5 un., 1 g. kat., 8 e., 3 vn.

Megtanított apám kezelni a kezdetleges, fából készült gyalupadot, a kézvonót, s más szerszámokat... Aztán megtanított arra is, hogyan kell vetni a búzát a vállon keresztülvetett átalvetőből, vagy a vállon keresztül úgy akasztott zsákból, hogy annak szája kézügyben álljon: „Szedd tele a markod maggal, aztán vidd a kezed a melledhez, minél közelebb a szívedhez, s onnan szórd úgy, hogy hulljon mindenhova azon a pászmán, amelyet fogtál. S úgy, mintha a szíved vérét hintened...”¹

Kacsó Sándor

Nyárádköszvényes és Deményháza között, a Nyárad bal partján fekszik a ferences kolostoráról és műemlék templomáról híres Mikháza. A Felső-Nyárad mente falvait összekötő megyei út a falun nem halad át, csak északnyugati határát szeli át. Az ide vezető kövezett bekötőút elején hiányzik a hivatalos út- és településjelző tábla, ehelyett az utasoknak menedéket nyújtó buszmegálló falára egy irányjelző nyíl fölé írták fel fehér festékkel a település nevét.

Mikháza belterülete átnyúlik a Nyárad jobb partjára, itt többségében cigányok által lakott házak sorakoznak. A falu tulajdonképpen a hídon túl kezdődik, főbb részei: Felszeg, Alszeg, Ugorcsia vagy Fenyves utca, Kandia, Templom utca, Malom utca és Mikó. A déli határrészben a Vár vagy Palota mejjéke nevű dűlőnév egy elpusztult római tábor (castrum stativum) emlékéét őrzi.² A belterület alsó részét a keleti irányból érkező és a Nyáradba siető Peres-patak szeli át.

Lakosainak számát tekintve Mikháza a marosszéki kisfalvak közé sorolható. A valós lélekszám a népszámlálási adatokból nem tudható meg, ugyanis ezek az adatsorok a 20. század közepétől a helyi elmeógyógyintézet lakóit a faluközösséggel összevontan jelenítik meg. Így lehetséges az, hogy a magyarok és cigányok által lakott falunál a statisztikákban több mint 100 román nemzetiségű személy szerepel.

Harangláb és feszület

Jellegzetes helyi magyar családnevek: az Antal, Balla, Balló, Janka, Szabó, Kovács, Orbán, Lókodi, Bereczki, Fazakas, Gál, Salat, Ács, Sófalvi, Kacsó, Széjjes, Major, Varga és Dénesi.

A cigányok lélekszáma 60 fő körüli, ők egy család kivételével a hídon túli faluszélet lakják, ahol a magyarságot csak két család és három özvegyasszony képviseli. Leggyakoribb helyi cigány családnevek a Samu és a Miklós.

Az elpusztult castrum mellett a falu másik nevezetessége a ferences templom és kolostor. Itt a Szent Ferenc-rendi szerzetesek a 17. században, a protestáns fejedelmek idején telepedtek meg. Az Erdélyi Katolikus Státus 1630-ban a bosnyák provinciától kért kiegészítő papokat, ezt követően érkezett a megüresedett nyárádköszvényesi plébániára négy szerzetes. Tevékenységük eredményeként a környező

A temetői kápolna

falvak megmaradtak katolikus hitben. A ferencesek egyik fő támogatója, a behívásukat is kezdeményező Toldalgi Mihály maroszéki főkapitány volt, aki 1635-ben részükre Mikházán házat és telket vásárolt.³ A közsvényesről átköltözött szerzetesek kőkápolnát és melléje fakolostort építettek. Ebben a munkában nagy segítségükre volt Domokos Kázmér szerzetestársuk, későbbi püspök, aki a magyarul nem beszélő atyák és a nép közötti közvetítést vállalta. A zárda életében új korszakot jelentett Kájoni János házfőnökké való kinevezése. Ő 1666-ban lebontatta az akkor meglévő kolostort, s helyére elkezdte építtetni a ma is álló, emeletes kőépületet. Ugyanakkor a kápolnát templommá bővítette. Távozása után (1669) az általa elkezdett munkát utódai folytatták.

A Szent István király oltalmába ajánlott templom nyugati homlokzatán olvasható évszám (1678) az építkezés befejezésének időpontját jelöli. A déli, Szent Ferenc-mellékoltár alatt szerzetesek és az egyházat támogató főúri családok kettős sírboltja található. A templomhajó falán és oszlopain jeles szerzetesek, a csicsókeresztúri Torma család, valamint a báró Bornemisza család emléktáblái láthatók.

Oktatástörténeti szempontból jelentős, hogy a zárdában 1669-től több mint egy évszázadon át gimnázium, majd ennek Marosvásárhelyre törént áthelyezése után főelemi iskola működött.

1948–49-ben az épületet államosították, majd a ferenceseket kényszerlakhelyre vitték.

1950 nyarán a kolostor görög szocialisták gyerekeinek volt a menhelye, októbertől pedig öregotthont létesítettek belőle, amely 1952-ben krónikus elmebetegek intézetévé alakult. Azóta az egyházi használatban maradt két helyiség és egy folyosórész kivételével az épületben ez az intézmény működik. Jelenleg a zárda egyházi tulajdonban maradt részének nincs lakója, a templomot a falu használja. Vasárnaponként a nyárádköszvényesi plébános, keddenként egy Marosvásárhelyről kijáró barát tart misét. A templomot legutóbb 2000 és 2002 között, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma támogatásának köszönhetően javították. Ekkor a külső javítás mellett a tetőszerkezet nagy részét is kicserélték.

Az augusztus 20-ához legközelebbi vasárnap megtartott templombúcsún kívül a falu jeles ünnepe az 1728-ban Keresztúri Miklós által építtetett temetői fakápolna búcsúja Szent János napján, június 24-én. Szent Antal napját (június 13.) fogadott ünnepként ülik meg a helybeliek.

Mikházán óvoda és I–IV. osztályos iskola működik. Az óvoda két csoportjába 32 gyerek van beírva, a két összevont osztályban tanuló kisiskolások száma 30. Mind az óvodások, mind az iskolások egyharmada cigány nemzetiségű. A két óvónő közül egyik szakképzett és egyikük lakik a faluban. Mindkét tanítónő szakképzett és ingázik.

Foglalkoztatás terén a térség legjelentősebb munkaadó intézménye a ferences kolostorból átalakított Elme- és Idegbeteg Rehabilitációs Központ. A dr. Toducz Endre pszichiáter főorvos által vezetett gyógyintézetben jelenleg 263, az ország 21 megyéjéből érkezett felnőtt férfi beteget kezelnek. 1998-ig a betegek csak a zárdában voltak elszállásolva, ekkor azonban egy holland segítséggel épült korszerű épületet is birtokba vehettek. Az intézménynek 200, szinte teljességében a község falvaiból kikerülő, 98%-ban női alkalmazottja van. Sokatmondó adat, hogy a kenyereket itt megkeresők 400 gyereket nevelnek. Ha a helybeli asszonyoknak ez a munkalehetőség nem volna,

biztosan szegényebb lenne a falu, hiszen csak földmővelésből és állattartásból nehéz megélni. A gazdálkodás jelenlegi helyzetét hüen tükrözi a mezőgazdaság gépesítettsége: saját traktora 2, kombájnya egyetlen gazdának van. 2002 végén a településen 95 szarvasmarhát, 20 lovat és 250 juhot tartottak. A helyben tevékenykedő kézmőves réteget egy kovács, egy fémforgácsoló ezermester és egy férfiszabó jelenti. Kereskedelmi egységből hármat: két vegyesüzletet és egy kocsmát vettem számba. A zárdával átellenben jelenleg egy panzió épül, mely elsősorban az itt kezelt betegekhez érkező látogatók elszállásolását kívánja biztosítani.

Az egyházi tulajdonban lévő, korszerű orvosi rendelőt 1998 őszén adták át rendelkezésének. Gál Ilona orvosnő innen látja el nemcsak a falu, hanem a szomszédos Deményháza és Nyárádköszvényes betegeit is.

Az ünnepi népszokások közül a faluközösség még őrzí a húsvéti határkerülés és az aprószentekelés hagyományát. Karácsonykor főként a cigányok járnak kántálni. A hamvazószerdai tuskóhúzás, a húsvéti csoportos locsolás és a szentcsalád-járás már csak szép emlékeként élnek. Az egyre apadó számú fiatalság két esztendeje szüreti bált sem tartott.

Az iskola udvarán két hársfa között áll a falu I. világháborús emlékmőve, mely a 17 helyi áldozatra figyelmeztet. A második világháborúban is ugyanennyi mikházi férfi vesztette az életét. Emlékükre a templom külső falán helyeztek el márványtáblát, ezt a tavalyi külső felújítás óta a toronyban őrzik. Az iskola előtt, az út mentén egy koronás országcímernel díszített emlékmű vonja magára a figyelmet, ezt a 2000 éves kereszténység és az 1000 éves magyar államiság emlékére állíttatta a faluközösség 2000. augusztus 20-án.

A település egy lábón álló haranglábja 1875-ből való. Ennek harangjával nagy időkor és halottaknak harangoznak. Mellette egy 1869-ből való, befedett fészület található, melyet a millennium évében a Kacsó-leszár-mazottak újítottak fel.

Kaputükör

Mikháza jeles szőllötte *Kacsó Sándor* író, kritikus. Szőllőházának homlokzatán emléktábla áll, rajta a következő felirat olvasható:

*E házban szőllötte
KACSÓ SÁNDOR író
1901. FEBR. 21-én
Állíttatták a mikházi
RMDSZ-tagok 1991-ben.*

A házat jelenlegi tulajdonosa, Széjjes Ferenc szőllmővész hétvégeken és nyaranta használja.

Páter Dávid Antal az 1848–49-es szabadságharc résztvevője volt. Kovácsoltvas kerítéssel övezett sírkőve a templom cintermében található. A magyar szabadsáért küzdő ferences szerzetes 82 éves korában, 1900-ban halt meg.

Két figyelmet érdemlő faragott-festett nagykapu található a faluban. A zárdá bejárata előtti nagykaput Fenyédi Dávid Mózes készítette 1930-ban, tükrében a ferencesek címere látható. A másik nagykapu a temető bejáratánál áll. Ezt Lokodi Antal és neje, Janka Anna állíttatta az 1920-as években, készítője Kadicsfalvi Kovács Benedek volt. Eredeti helyéről Lókodi Gáspár plébános vásárolta meg és állíttatta fel a temetőhöz az 1980-as években.

2003. október

1 Kacsó Sándor, 1971. 52–53.

2 Orbán Balázs, 1870. 88.

3 Léstyán Ferenc, 2000. I. 465.

felvásárlók. Ősszel cserekereskedést folytató cigányok járnak a falut, akik e terményekért rendszerint edényeket kínálnak.

A szomszéd falvak lakó a gegesieket juhoknak csúfolják, mert régebben itt sok juhot tartottak. Most a juhok száma 300 körüli, szarvasmarhából 110-et, lóól mintegy 50-et tartanak.

Az ipart a településen egy magángáter jelenti. Az államosítás előtt jelentős volt a határban fellelhető agyagra és a magánerdőkre alapozott cserépgyártóipar, az 1940-es évek végén még 7 cserépegető-katlan működött. Az erdők államosításával korlátozódott az égetéshez szükséges fa beszerzési lehetősége, ezért ez az iparág megszűnt, ma már csak az emléke él. A kézműves réteget egy 86 éves cigány kovács (Isztujka Demeter), egy magyar kovács (Simonfi Dénes) és egy 70 esztendő szabó (Somodi Dezső) jelentik. László Sándor (84) hat évtizeden át volt a falu kádára, de ma már nem vállal munkát.

A közellátást egy vegyesület biztosítja. Gegesi magánlakásba telefont először 1992-ben szereltek. Azóta több család jutott digitális központra csatlakoztatott vonalhoz, és a művelődési ház falára egy köztelefon is jutott. A földgáz fővezetékét 3 éve vezették ide, jelenleg zajlik a háztartások rácsatlakoztatása.

Helyben lakó szellemi vezető hiányában közművelődési tevékenység a faluban nincs,

bálokat viszont még tart a megcsappant számú fiatalság. A szüreti bált több korosztály öszszetársulva rendezi meg. A szüreti felvonulás az 1960-as évek végén Gegesi László János, jelenleg Havadon élő tanár kezdeményezésére honosodott meg. Ekkor a helyi népviselet már kiveszében volt, de a még meglévő ruhadarabok alapján sikerült újakat készíttetni. A szüreti multság idejére a fiatalok azóta is *székely ruhát* öltenek magukra. Szinte évi rendszerességgel megtartják a *kosaras házasemberbált*, de a szilveszteri bál kimaradt. Az 50 évesek találkozóját először 1970-ben rendezték meg, s azóta a népesebb évfolyamok megszervezik ezt az öszszejövetelt. Falutalálkozó legutóbb 2001-ben volt.

Az ünnepi szokások közül említést érdemel a *húsvéti fenyőágazás*, ilyenkor csak a kisebb leánykák kapura tűznek kifűjt tojásokkal és színes szalagokkal díszített fenyőágakat a legénykék, a nagyobb lányok udvarára a komoly udvarlók díszíttelen fenyőt állítanak. Amíg népesebb volt a falu, megtartották a legényavatást. Nagyszombaton este a virágvasárnapkor konfirmált legényeknek át kellett menniük a hídon, miközben a nagyobb legények megvesszőzték őket. A legénycsapatba ily módon befogadott újoncok borral kínálták meg a vesszőző társaikat.

2003. november

Gyulakuta

L: 2385; N: 2320 m., 37 r., 27 c., 1 n.; V: 2015 ref., 247 r. kat., 58 un., 39 ort., 4 g. kat., 4 ev., 1 adv., 17 e.

Balavásár és Erdőszentgyörgy között, a Kiskükküllő jobb partján fekszik Gyulakuta. Neve a történeti iratokban Gyalakuta és Gyulakuta változatban is előfordul, 1912-től hivatalosan az utóbbi alakban szerepel. A lakosság mindkét változatot használja, ezért van az, hogy míg a főút menti hely-

ségnévtáblákon a Gyulakuta, addig a Bodos felé eső faluszélen a Gyalakuta felirat olvasható. Történeti emlékhely a falu északi határában, a Bikás-patak völgyfőjében lévő Várhegy, ahol a hagyomány szerint Gyala székely vezér vára állott. A vezér által ásott kút köré utódai falut alapítottak, melynek a Gyalakút nevet

adták. Ezen a helyen már Orbán Balázs sem talált romokat.¹

A belterület ütőere a forgalmas Fő út, további falurészek a Nagy utca, Kis utca, Felszeg utca, Állomás utca, Kert mege utca, Csorgó utca, Sport utca és Alszeg. Az országot és a folyó között kanyarog a Balászfalva–Parajd közötti vasútvonal, a személyvonatoknak itt megállóhelyük van.

A település legmesszibbre ellátásó építményei az 1950-es években épült hőerőmű égbe nyúló hűtőtornyai. Az iparosítás idején épült az a 19 tömbház is, melyek a községközpontnak városias hangulatot adnak. Figyelmet érdemlő épület a Fő út menti, barokk stílusú Lázárudvarház. Háromszáz éven át a gróf Lázár család volt a falu birtokosa, majd 1833-ban Lázár József kelementelki Simén Györgynek adta zálogba, végül az örökösök a falubelieknek adták el.² Ma az épületet több család lakja.

Egy település arculatát nemcsak az épületek határozzák meg, hanem a növényi környezet is. A Fő út mentén a kapuk előtti kis föld-

parcellák ugyan fel vannak ásva, de a Nyárad menti településekkel ellentétben nem virágokkal, hanem káposztával és pityókával vannak beültetve. Mennyivel szebb lenne a kipufogógázokat és az ólmot magukba szívó, az egészségre káros zöldségfélék helyett tarka virágágyásokat látni!

Gyulakuta lakosainak száma 1941-ben 1457 lélek volt, 1966-ra viszont 3320-ra gyarapodott. A hirtelen népességszám-növekedés az 1950 és 1954 között felépült hőerőmű kínálta munkahelyeknek köszönhető. Ez a földgázt hasznosító ipari létesítmény 1954 áprilisában kezdte meg a termelést, és akkor az ország legnagyobb teljesítményű (150 Megawatt) erőműve volt. Később még bővítették egy 100 Megawattot termelő résszel. Fénykorában az erőmű 450 embernek biztosított munkahelyet. 1990 után az egyre költségesebb termelést folyamatosan csökkentették, végül 1992-ben megszüntették. Mára a hőerőműnek az egykori több száz alkalmazottjából csak két kapusa és egy igazgatója maradt. Jelenleg két cég tevé-

A falu látképe a temetőtől

kenysége kapcsolódik a villanyáramhoz, ezek a 30 személynek munkát biztosító áramszállító vállalat (Transelectrica) és a 15-20 embert foglalkoztató villamos karbantartó részvénytársaság (Smart). A munkahelyek számának csökkenése miatt az utóbbi két népszámlálás, 1992 és 2002 között a település lakosainak száma 133 fővel apadt. Azok közül, akiket az erőmű kínálta munkalehetőség vonzott ide, többen visszaköltöztek a szülőhelyükre. Jellegetes helyi magyar családnevek a Döngölő, László, Tóth, Kerekes, Fülöp és Takács. A falu lakóit a szomszédos településeken élők „zöldhátúaknak” csúfolják, mert amikor a mezőre mentek, az állatoknak mindig hoztak zöldet a hátukon.

Etnikai szempontból a hivatalosan közzétett statisztikai adatok nem tükrözik a valóságot, ugyanis a cigányság lélekszáma a bevallottnál több, 150–200 fő közötti. Néhány *sátoros* család kivételével a helybéli cigányság a *házi* réteghez tartozik. A cigány családok többsége Felszegben és a Nagy utca végében lévő Pusza nevű helyen lakik.

A többségében református település temploma a 14. század második felében épült, gótikus stílusban. Negyvenméteres, négy fiatornyos, lőréses tornya szűk csúcsíves ajtóval nyílik a hajó felé. A tornyot 2000-ben bádagozták újra, a műemlék épület külső javítását 2004-ben tervezik. A kelet–nyugati tájolású templom belseje síkmennyezetű, szentélyét változatos mintájú, felújításra szoruló festett deszkamennyezet ékesíti. Ezt Mezőbándi Egerházi János (másnént Képiró János) mennyezetfestő készítette 1625-ben.³ Ekkor a falu ura Szövérdi Gáspár János, Marosszék főkapitánya és királybírója volt, akinek címeres-feliratos siremléke a szentély karzata alatt látható. A hajót világoskékre festett deszkamennyezet borítja, melyet 1982-ben Koncz Kálmán ajándékából újítottak. 1982-ben egy javítás során a hajó déli falfelületén 15. századi falfestményre bukkantak, mely a sírjából föltámadó Krisztust ábrázolja. A külső falfelületen és a tornyon is vannak rossz állapotban lévő falfestménytöredékek.

A református templom

A templomban a Lázár család több sírköve látható, s itt vannak elhelyezve a két világháború hősi halottjainak (összesen 72) emléktáblái is. A sírjelek mellett az egykori patrónusok emlékéket őrzi gróf Lázár Józsefnek (1783–1841), a *cinterem* kovácsoltvas kapuja készítettőjének (1821) és báró Intzédi Erzsébetnek a címere. Az orgona karzatát díszíti a kibédi Péterffy család bekeretezett címere, mely alatt a következő felirat olvasható:

*Péterffy Kálmán ref. lelkész
Gyulakuta népének nemcsak
papja volt 1934–1944 között,
hanem orvos hiányában testi-
lelki gyógyítója, segítője is.
Hívei iránti szeretetének emlékére
festették a címert leányai:
Dr. Adám Sándorné Sarolta,
Nánán Jenőné Ildikó,
Dr. Kovács Károlyné Gyöngyvér*

Az édesapja emléket kegyelettel őrző Péterffy Gyöngyi költő az Amerikai Egyesült Államokból rendszeresen támogatja szülőfaluja tehetséges diákjait.

Csalóka Zoltán református lelkész két évtizede áll a református gyülekezet élén. Szórványként ide tartoznak a bordosi, csöbi és a szentdemeteri reformátusok is. Elszomorító valóság, hogy még egy ilyen népes gyülekezet lélekszáma is évről évre apad, 2002-ben

Csipkehorgoló asszonyok

például 20 keresztelessel szemben 34 temetés volt.

Az egyházközségen belül téli időszakban nőszövetség, nyáron pedig, amikor a diákok itthon vannak, *IKE-csoport* működik. Vasárnapként délelőtt és délután is van istentisztelet, a délelőtti a látogatottabb.

Az 1990-es évek eleje óta az egyházközség több magyarországi település reformátusaival ápol testvérgyülekezeti kapcsolatot. Ezek a Pest megyei Ócsa, valamint a Baranya megyei Nagyarsány, Kisharsány és Nagytótfalu. Közigazgatási szintű testvértelepülési viszony fűzi a falut a Heves megyei Pétervárárhoz. Utóbbi főként az iskolák közötti gyermekcserékben nyilvánul meg.

Az egyház visszakapta a felekezeti iskola épületét, melyet 1935-ben egy értékes úrasztali kehely árából építtetett. A kelyhet Szővérdi Gáspár János 1623-ban adományozta az egyházközségnek, és az iskolaépítés előtt gróf Bánffy Miklós vásárolta meg. Ma az épületben tanácsterem és konyha van berendezve, benne torokt, kisebb lakodalmakat és vasárnap-i iskolát tartanak. Három éve a kerkövetelményeknek megfelelően ravatalozót taldottak hozzá, de ezt az otthoni felravatalozáshoz szokott lakosság még ritkán veszi igénybe; idén például a 23 halottból csak 4-et kísértek innen az utolsó útjára.

Halálesetekkor a gyászolókat a falu adományokkal segíti (tyúk, tojás, liszt, pénz), amit

egy füzetben rögzítenek. Így a temetés nem jelent akkora anyagi megterhelést. A torban a meghívottaknak két fogást találnak, tyúkhúslevest és bécsi szeletet *pytyókával*.

Az 1970-es évek végétől terjedt el a halottak emlékére való harangoztatás szokása, 15 évre visszamenően a hátramaradók az elhalalozás napjának délutánján harangszóval emlékeznek szeretteikre, s ilyenkor az egyház javára adományt is tesznek.

Az unitáriusok már az 1700-as évektől a református templomban gyűlnek össze. Demeter Erika Csókfalván élő lelkész (Erdőszentgyörgy, Havadtó és Gyulakuta papnöje) minden hónap második vasárnapján délután tart istentiszteletet.

A római katolikusok kápolnáját 1984-ben alakították ki egy magánházból, titulusa Szent kereszt megtalálása (május 3.). Búcsúját május első szombatján ünneplik. A plébános Bordosról jár át misét tartani.

1992-ben ünnepelték a helyi oktatás 300. évfordulóját. Erre az eseményre a templom *cintermében* kopjafa emlékeztet. A mai központi, emeletes iskola az 1930-as évek végén épült, de csak 1946-ban adták át, 1959-ben 4 tanteremmel, laboratóriummal és irodával, 1976–77-ben tornateremmel bővítették. Az iskolai és óvodai oktatás jelenleg 4 épületben zajlik. Az óvoda 5 csoportjába 97 gyereket járatnak, egyik csoport napköziként működik. Mind a hat óvónő szakképzett, közülük öten helybeliek. Az iskola alsó tagozatának 5 osztályába 80 gyerek van beírva, a tanítónők mind szakképzettek, egyikük ingázik. A felső tagozat osztályaiba (8 osztály) 155 tanuló jár, köztük havadtói, bordosi, balavásári, kendi, makfalvi, göcsi és szentdemeteri gyerekek is. A 18 fős tanári kar mindegyik tagja szakképzett, Marosvásárhelyről hárman ingáznak.

Az intézménynek van irodalmi és informatikaköre, színjátszócsoportha és énekkara. Sport terén a gyerekek kézilabdában és futballban jeleskednek. Évi rendszerességgel megtartott iskolai ünnepséget szerveznek farsang végén, március 15-én és anyák napján, emel-

lett hagyománya van az iskolai szüreti bálnak. Az iskola testvérintézményi kapcsolatot ápol a pétervásárai Tamási Áron Általános Iskolával, egyik évben onnan jön egy autóbuzsnyi gyerekcsoport, a következőben innen mennek ki a gyerekek táborozni.

Az erőmű leállítását követően jelentősen megcsappant a munkahelyek száma, ma viszont új vállalkozások kínálnak munkalehetőséget az itthon maradottaknak. Közülük legjelentősebb a nyugat-európai piacra ingeket gyártó, 130 személyt foglalkoztató ELAN cég (német-román közös vállalat). A volt pékség épületében berendezett bútorgyárban mintegy félszázan dolgoznak, a felszámolt beton-elemgyár épületében ma egy csigafelvásárló és -feldolgozó cég működik, mely idényben 70-80 embert alkalmaz. E cég begyűjtői tevékenysége miatt a Küküllő völgyében már alig van csiga. Az egykori hőerőmű alkalmazottak közül körülbelül negyvenen a radnóti erőműhöz ingáznak. Ezek a vállalkozások korántsem biztosítják az aktív lakosság egészségének tisztességes megélhetését. Tanácsi becslés szerint a fiatalok háromnegyede Magyarországon dolgozik.

Megélhetési szempontból a földművelésnek és az állattartásnak nincs akkora jelentősége, mint a község többi településén. A magántraktorok száma 7, kombájnya egy gazdának van. Állatorvosi nyilvántartás szerint a faluban 105 szarvasmarhát, 33 lovat és 210 juhot (ebből 130 a *majoré*) tartanak. Csarnok nincs, mert a tehenes gazdától a megtermelt tejmennyiséget a lakosság elszegődí. Oltott szőlőkkel betelepített verőfenyves dűlői is vannak a településnek, ezek a Csulokágy, az Alsó-hegy, a Felső-hegy és az Omlás.

Az egyénileg tevékenykedő kézműves réteget kőművesek meg ácsok, csatornakészítő *sátoros cigányok* (6 család váltott ki e tevékenységre engedélyt), 3 asztalos, 3 autójavító, 3 varrónő, 1 férfiszabó, 2 női és 1 férfifodrász, 3 koszorúkészítő, kosárkötő cigányok (3 család), 1 cipész meg 1 bútorfestő jelentik. Birton László 1992 óta fest székely népi bútorkat,

mintáit az Alsó-Küküllő mente és a Homoródi mente régi bútoraik motívumaiból válogatja. Nagy igényességgel elkészített munkáiból székelyföldi településeken és Budapesten voltak kiállításai.

A tévészerecsény idején, jövedelemkiegészítés céljából terjedt el a faluban a csipkehorgolás. Ma ritka az olyan asszony, aki ne tudna csipketerítőt horgolni. Szép időben hozzátartozik a településképhez a kapuk elé kiült, *garnitúrázó* asszonyok látványa. Olyanok is vannak, akiknek ez a tevékenység a fő foglalkozásuk. A terítőket általában a korondi árusok vásárolják fel vagy a helybeliek viszik a fűtáki árusítás céljából Kolozsvár környékére. Csipkekereskedői engedélyt hárman váltottak ki.

A közellátást 7 vegyesüzlet és 6 kocsmabiztosítja, ezeken kívül 2 iparcikket forgalmazó bolt, egy autóbolt, valamint egy gyógyszerár is működik a településen. Mint a legtöbb községközpontban, itt is van orvosi rendelő (3 orvossal és 1 fogorvossal), állatorvosi rendelő, *CEC-fiók*, posta és könyvtár (15 000 kötettel). A helyi infrastruktúra megközelíti egy kisebb székelyföldi város szintjét, van ivóvízhálózat, földgáz, digitális telefonhálózat, kábeltévhálózat. Eddig a tömbházakat és a falu feléi sikeresen kanalizálni.

Évente háromszor tartanak vásárt a faluban, januárban (22/25), júniusban (9/12) és novemberben (22/25). Az első időpontok az

Vásárban

állatvásárt jelölik, rá három napra van a kirakodóvásár. Újabban a nyári kirakodóvásár elmarad.

Rendszeres közművelődési élet még egy ilyen jelentős közszékhelyen sincs. A művelődési házban évente többször, például farsang idején, húsvétkor, szüretkor és karácsonykor rendeznek bált. A szüreti mulatságot szervező fiatalok a falubejárás során többször megállnak, és a forgalmat is lezárva az út

közepén járják el a csösztáncot. Őt esztendeje honosodott meg a házasemberek nyár végi-őszi eleji bálja, és berukkolás előtt a *reguták* is szoktak bált tartani.

2003. november

- 1 Orbán Balázs, 1870. 35.
- 2 Péterffy László, 2001. 15.
- 3 Vofkori László, 1998. I. 253.

Havadtő

L: 877; N: 794 m., 63 c., 20 r.; V: 801 ref., 30 r. kat., 16 ort., 12 un., 7 p., 7 e., 4 vn.

Gyulakuta és Erdőszentgyörgy között, a Kisküküllőbe ömlő Havad-pataka (vagy Vadasdi-patak) torkolatvidékén fekszik Havadtő. Belterületén, a templom mellett a Cérnás-pataka ömlik a Havad-patakába. Falurészei és utcái a következők: a templom által határolt Alszeg és Felszeg, Bárgác, Téglagyár utca, Vadasdi utca, Belszeg, Ravai utca, Kicsi belszeg, Hatos szoros utcája és Rózsadomb utca. A Küküllőre 2003-ban épült új fahíd.

Lakosainak száma az 1960-as évek közepén még ezer feletti volt, nagyobb arányú népességcsökkenés 1977 és 1992 között tapasztalható (80 fő). A hivatalos statisztikai adatok híuen tükrözik a nemzetiségi megoszlást. Jelenleg 15 *sátoros cigány* család él szétszórtan a faluban. Az 1924-ben született Sütő Gál Béla visszaemlékezése szerint gyermekkorában csak egyetlen cigány család lakott a téglagyár mellett (Ötvös Gábor).

Jellegetes helyi családnevek a Nagy, Kovács, Tar, Csombor, Kiss, Bandi, Trufán, Mitra és Molnár.

Felekezeti szempontból a református vallás a meghatározó. A református templom 1826-ban épült, legutóbbi nagy javítása 1982-ben volt.

Bent a templomban helyezték el a két világháború áldozatainak emléktábláit, az elsöben 30, a másodikban 36 férfi vesztette az életét. Az orgona karzata alatt egy 1916-ból való, rossz állapotban lévő orgonaszószóló látható.

Demeter Zoltán lelkipásztor 21 esztendeje szolgálja a gyülekezetet. Nyilvántartása szerint a *kepézö* egyháztagok száma 763, a cigányok közül csak egyetlen személyt tart számon, de ő sem fizet egyházfenntartó járulékot. Évek óta több a temetés, mint a keresztelés, 2003-ban például 6 kereszteléssel szemben 17 temetés volt.

Az 1990-es évek közepéig az egyházközségen belül ifjúsági csoport és dalárda működött, de a magyarországi munkavállalások miatt a tagok közül többen kimaradtak, s ezek a csoportosulások lassan megszűntek. Vasárnapként délelött és délután is van istentisztelet, mindkét alkalomra általában ugyanannyian járnak (hagyományos vasárnapokon 50-50 fő körül). 1997 óta egyházi kezdeményezésre évi rendszerességgel megtartják az 50 évesek találkozóját, 2003 októberében pedig első ízben hívták templomi találkozóra a falu 75 év feletti lakóit.

A havadtői reformátusok hittestvéri kapcsolatot ápolnak a hollandiai Middelburg lakóival. Hollandiából a falut a 1990-es évek közepén

sok kint dolgoznak Magyarországon. Az itthon működő kézműves réteget autójavítók, egy kovács, egy cipész és egy fodrász jelentik.

Kereskedelmi egységből négyet, két vegyesüzletet és két kocsmát vettem számba.

A művelődési ház javítás alatt áll. Ebben a fiatalok évi rendszerességgel már csak a szü-

reti bált tartják meg. Húsvétkor a kisgyerekek állítanak a leánykáknak papírszalagokkal feldíszített fenyőágakat, karácsonykor a fiatal házások és a legények a falu központjában helyezve énekelnek.

2003. november

Kelemeitelke

L: 947; N: 898 m., 44 c., 5 r.; V: 863 ref., 50 r. kat., 6 ort., 5 un., 1 g. kat., 22 e.

Marosszék délnyugati csücskében, Gyulakuta és Balavásár között, a Küküllő vidéki borvidék peremén fekszik Kelemeitelke. Fő út menti része Alszege és Felszege tagolódik, középen egy kis magaslat. További falurészek a Bárgác utca, Templom utca, Új utca és Kútvölgye. A református templom előtti magaslatot Pap dombjának nevezik.

Lakosainak száma, elsősorban a cigány lakosság jelenlétének köszönhetően az elmúlt három évtizedben alig változott, az utóbbi két népszámlálás (1992 és 2002) között 22 fővel gyarapodott. A hivatalos statisztikai adatok nem mutatják, hogy a településen több mint 400 fős cigány közösség él, a Bárgác utca nagy részét és a Kútvölgyét e népcsoport tagjai lakják. Idős magyarok visszaemlékezése szerint a két világháború közötti időszakban csak egy Máté nevű *gyepmester* és családja lakott egy faluszéli *hurubában*. Az utóbbi évtizedekben több cigány

család költözött be Magyarországról, Véckérol és Ravából. A helybeli cigányság két csoportra oszlik, egy kisebb, körülbelül 12 családból álló *sátoros* közösségre és az úgynevezett *házi cigányokra*. Magyar–cigány vegyes házasság eddig kettő köttetett, egyik esetben cigány legény vett el magyar lányt, a másikban fordítva.

A munkalehetőség hiánya miatt az utóbbi 12 évben 6-7 magyar család telepedett át Magyarországra, de a kint dolgozók száma ennél jóval több, főként az építéshez értők (köztük szép számban cigányok is) járnak ki rendszeresen.

Felkezeti szempontból a református vallás a meghatározó. A református templom 1791–92-ben nyerte el mai alakját, legutóbb 2000-ben javították. Bent a templomban helyezték el a világháborús hősök emléktábláit, az első világháborús 36, a másodikban 19 helybeli férfi vesztette az életét. A déli bejárat felett egy fekete emléktábla látható, rajta feliratt:

A Simén-kúria

*Tisztelettel és kegyelettel
emlékezik a Ravasz család
Dr. Ravasz László
püspök születésének 120. évfordulójára
1882–1975*

*„Nem halok meg, hanem élek
és hirdetem az úrnak
cselekedeteit.”*

118. zs. 17. V.

Állította Ravasz Rudolf és cs.

Dósa József lelkipásztor 1980-tól szolgálja a falut. Nyilvántartása szerint a gyülekezet 767 lelkes, s ebből mintegy 300-an cigány nemzetiségűek. Ez a hivatalos népszámlálási adatokhoz képest jókora eltérést jelent, ami abból adódik, hogy a cigányság egy része egyházilag nincs nyilvántartva, összeírásakor viszont reformátusnak vallja magát.

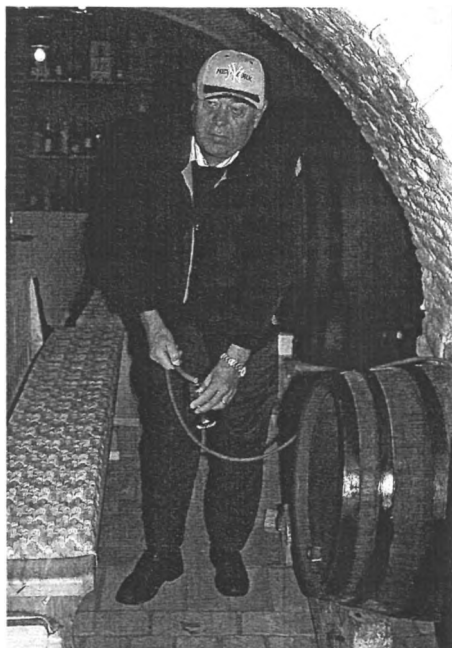
A jelenlegi parókia 1985 és 1987 között, teljesen önerőből, sok közmunkával épült. Viszsaigénylés alatt áll 2 egyházi iskolaépület (egyikben ma óvoda működik) és a volt kántori lakás. A régi iskolából gyülekezeti termet és orvosi rendelőt szeretnének kialakítani, mindkettőre nagy szüksége van a gyülekezetnek. Téli esteken, hetente 2-3 alkalommal a lelkész házáknál tart bibliaórákat. Ezekre a gyerekek is eljárnak, sőt verses-énekes műsoraikkal ünnepélyesebbé teszik az együttléteket. A népviselet továbbélését segíti az, hogy a konfirmálás székely ruhában történik. Kelementalke reformátusait két magyarországi településhez kötik testvérgyülekezeti szálak: egyik a Győr-Moson-Sopron megyei Mezőörs, másik a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Pálháza.

A római katolikusok Fő út menti temploma 1918-ban épült, a hívek lelki gondozását a szentdemeteri plébános végzi.

Népszámláláskor az „egyéb felekezetek” rovatba Jehova tanúit sorolták. E vallásfelekezet tagjai egy magánházban gyűlnek össze.

A faluban óvoda és I-VIII. osztályos iskola működik. Érdekes módon a gyereklétszám mind az óvodában (két csoport), mind az iskola alsó (3 osztály) és felső tagozatán 46 fő. A beiskolázott gyerekeknek mintegy 60%-a cigány nemzetiségű.

Kelementalke határában kevés a parlagon maradó szántóterület. 1991-ben, a tézsz felszámolásokor alakult meg az Aranykalász Mezőgazdasági Társulás, melybe egyetlen gazda kivételével minden földtulajdonos belépett. A társulás keretében 180 gazda 400 ha szántóját és 35 ha szőlőjét művelik. Míg sok helyen nem is alakult társulás, máshol pedig rövid működés után felbomlott, addig itt eredménye-

A kúria pincéjében

sen működik. Ennek titka elsősorban a tagok elégedettségében rejlik. A gépi munkálatokat a *társas* végezteti el, s a költségeknek egyharmadát fizetik a gazdák. A kézi erőt igénylő munkákat maguk a tagok végzik, az általuk birtokolt földterület nagyságának függvényében. Idén például 1 ha búza után 1220 kg volt a járandóság, árpából 1400 kg, a *törökbúza*-termés egészét a gazdák vihették haza. A cukorrépa után cukrot osztanak ki. Maroszéki viszonylatban Kelementalke a legjelentősebb bortermő falu. A három verőfényes dűlőbe – Ropó, Vápa és Banca – telepített szőlősöket a *társas* gépei szántják meg, és a permetleveket is gépi erővel hordják ki a domboldalakra, a permetezést és egyéb munkálatokat már maguk a tulajdonosok végzik. Termesztett szőlőfajták: olasz rizling, muskotály, szürkebarát, tramini, sauvignon, királyleányka és sasza. Gyümölcséréskor 4-5 szőlőpásztor kerüli a határt. Nagy

ünnepe az októberi szüret, ami falutalálkozóknak is beillik, hiszen erre az innen elszármazottak közül is sokan hazajönnek, és általában hoznak még magukkal egy-egy ismerőst, barátot. Kimondottan borpincéje mintegy 10 gazdának van, borkóstolókat a Simén-kúria pincéjében rendeznek. A társas mezőgazdasági gépparkja 8 traktorból és 2 kombájnból áll, ezeken kívül még négy gazdának van saját traktora.

Állatorvosi nyilvántartás szerint a faluban 64 szarvasmarhát, 14 lovat és 55 juhot tartanak. A község két tejbegyűjtőcsarnoka közül az egyik Kelementaléknak van. A társas nemcsak földműveléssel, hanem állattenyésztéssel is foglalkozik, szarvasmarha-farmján 130 jószágot tartanak, ebből 80 fejőstehén. Fontosnak tartom megjegyezni, hogy részes művelőként a cigányság egy része bekapcsolódik a földművelésbe, és sokan közülük önellátás céljából sertést is tartanak.

Kovács hiányában a lovasgazdák Szövérdre és Nagykendre járnak vasaltatni. A kézműves réteg főként külföldön dolgozó ácsokból és kőművesekből, két kőfaragóból, két sírkőkészítőből, egy asztalosból, egy cipészből, egy varrónőből, egy szabóból, egy cirokseprűkötőmestertől, egy koszorúkötőtől és egy fodrásznőből áll. Egy *sátoros cigány* ember alkalmilag csatornakeresztéssel foglalkozik.

Gyulakutához hasonlóan az asszonyok közül itt is sokan horgolnak csipkét, amit főként a körösfői árusok értékesítenek. Jó pár szövőasszonya is van a falunak, közülük ismertebbek: Ravasz Irma, Jakab Jolán, Szász Jolán és Koncz P. Emma.

Kereskedelmi egységből hatot, három vegyesboltot és három kocsmát vettem számba. A falu egészére kiterjedő ivóvízhálózat nincs, csak egy 14 családból álló társulás vezette be Kútvolgyéből szabadeséssel a vizet a háztartásokba. Ezen kívül a társasnak van egy külön rendszere. A földgáz már több mint két évtizede teszi kényelmesebbé a helybeliek életét, vezetékessé 22 lakásba szerelték, a kábeltévé-hálózat 80 háztartásra terjed ki.

Kelementalé nevezetes épülete a Simén család udvarháza, melynek Petőfi Sándor és Jókai Mór is vendége volt. Ezt a felújítás alatt álló épületet a téves idején raktárként használták, ma a falu művelődési háza. Északi homlokzatán egy emléktáblán a következő felirat olvasható:

Áldott legyen e ház
ahol 1849. július 30-án
utoljára ebédelt nagy költőnk
PETŐFI SÁNDOR

Erdélyi körútja során
1853 május 18-20 között
e házban szállt meg
JÓKAI MÓR

Alatta Petőfi Sándor és Bem József bronzplakettjei láthatók, melyeket 1999-ben a sepsiszentgyörgyi Dr. Kovács Sándor Cserkészcsapat készíttetett.

A kúrián új tetőcserép van, ajtóit és ablakait 2003-ban cserélték ki, jelenleg a villanyhálózat felújítása folyik. Még várat magára az épület külső-belső vakolása és meszelése, új színpad kialakítása és a termék berendezése. Egyik helyiségében Petőfi-emlékszoba kialakítását is tervezik. Mostanáig a felújítási munkálatokat a községi tanács költségvetéséből fedezték, 2002-ben azonban helyi kezdeményezésre, a pályázati lehetőségek kihasználása végett létrehozták a Petőfi-Simén Egyesületet, melynek fő céljai közé tartozik a kúria rendbe tétele, Petőfi-emlékhelyként való gondozása, a művelődési élet fellendítése. A kúria tágas pincéjében Balogh Gyula és Péterfi Sándor kelleme hangulatú borpincét rendezett be, és borkóstolókat szervez. Az udvaron évente kétszer tartanak ünnepi megemlékezést, március 15-én és július 30-án.

Néhány évtizede még gyakoriak voltak a táncalkalmak és a színpadi előadások. Színjátszócsoportból kettő is volt, külön a fiataloknak és a házas emberek, s a gyerekek szórakoztatására még bábcsoport is alakult. Az országos

vetélkedőn énekar képviselte a falut. Híres cigányzenekara volt Puri Jánosnak (Cimbalmos János). Hagyománya volt a karácsony másodnap *hajnalozás*nak, ekkor a legények csoportosan járták végé a lányos házakat, és bort meg kolbászt gyűjtöttek.

Évi rendszerességgel megtartják a húsvéti, a karácsonyi és a szüreti bált. Utóbbit nemcsak a fiatalok, hanem az iskolások is megszervezik, de a máshol szokásos díszes felvonulás itt hiányzik. Karácsonykor a gyerekek és a felnőttek járnak *kántálni*, utóbbiak az egyház javára gyűjtenek. A fiatalok karácsonyi kántálása kimaradt, pedig ekkor gyűjtötték össze a lányos házaktól azt a pénzt, amiből a zenészeket kifizették. Szilveszter éjjelén még vagy 30-50 személy kijár a régi temetőhöz óesztent-

dőt búcsúztatni; éjjél előtt harangoznak, majd eléneklük az *Óh, mily rövid ez az élet...* kezdetű éneket, az éjjéli harangszót követően pedig az *Ez esztendő megáldjad...* kezdetű énekkel köszöntik az új évet.

Húsvétkor szokás a *fenyőágazás*, az 1-5 év közötti legénykéek szülei állítanak kifűjt tojásokkal díszített fenyőt a lányos házak kapuira. Locsoláskor a gyerek majd annyi piros tojást kap a kislánytól, ahány kifűjt tojással van díszítve a fenyő.

A temető aljában egy II. világháborús román katonatemető található, melyben 39 elesett katona alussza örök álmát.

2003. november

Bordos

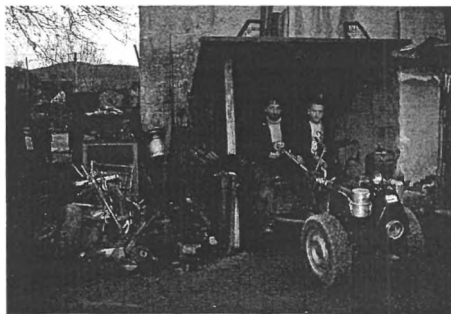
L: 299; N: 195 m., 103 c., 1 r.; V: 276 r. kat., 15 un., 7 ref., 1 ort.

A Kisküküllő bal partján fekvő faluba Gyulakutáról aszfaltút vezet. Belterülete Alszege, Felszege, Kicsiszerre (a templomok utcája) és Hóstájra tagolódik. Alszeg és Felszeg között a falu egyetlen üzlete jelenti a határt, itt őmlik egybe a Vécke-pataka és a Csőb-pataka.

Lakosainak száma 1956-ban még 558 fő volt, azóta a népességszám folyamatosan csökken. Az utóbbi két népszámlálás (1992 és 2002) között az apadás mértéke 11,2%-os (38 fő) volt. A helybeli cigányság lélekszáma a bevallottnál több, 140-150 fő közötti. A Hóstáj falurészt szinte kizárólag *sátoros cigány* családok lakják, közülük többen a vízzel elárasztott Bözödújfaluból költöztek ide. 1989 után a szülőfaluba csak nyugdíjasok tértek haza.

Jellegzetes helyi magyar családnevek a Dávid, Demeter, Gyenge, Fűlöp, Borbély, Bernád és Vajda; cigány családok a Rostás, Gerebenes, Balázs, Gábor és Pityi.

Felekezeti szempontból a római katolikus vallás a meghatározó. A középkori katolikus templomot 1857-ben újjáépítették, a torony viszont megőrizte eredeti alakját. A szentélyben őrzött kő keresztelődmedence 1470-ből való. Erdélyben egyedülálló módon a templomot Loyolai Szent Ignác oltalmába ajánlották.

Az ezmester udvarán